
Jože Prinčič

Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946

I. Nekatere splošne značilnosti t.i. prve nacionalizacije industrijskih in rudarskih podjetij v Jugoslaviji

Ob koncu druge svetovne vojne jugoslovansko komunistično vodstvo ni imelo večjih izkušenj s socialistično preobrazbo družbe niti svoje vizije o tej preobrazbi, zato se je moralo v prvem povojnem času zgledovati po že preizkušeni sovjetski teoriji in praksi. Ta je v bistvu temeljila na tem, da je prva naloga komunistične partije, potem ko osvoji oblast, razlastiti privatno – kapitalistično lastnino proizvodjalnih sredstev ter jo pretvori v državno – socialistično.

Po koncu druge svetovne vojne je bilo vodstvo KPJ trdno odločeno nacionalizirati vse pomembne gospodarske panoge in podjetja, ukiniti vse koncesije ter rešiti vprašanje odškodnine na simboličen način. Čakalo je samo na ugoden trenutek. Ta je nastopil konec leta 1946. Ker so druge države s komunističnimi vladami nacionalizacijo izvedle že pred tem (Poljska in Češkoslovaška že leta 1945), je bil to eden redkih primerov, da je Jugoslavija, ki je sicer veljala za najhitrejšo in najradikalnejšo, zaostala pri »presajanju« sovjetske politično – gospodarske doktrine na svoja tla.

Razlogov, zaradi katerih je vodstvo KPJ izvedbo nacionalizacijskega postopka odlagalo vse do konca leta 1946, je bilo več. Bržkone so bili odločilni zunanji činitelji¹ ter nerešeno mejno vprašanje. Zagotovo pa so imele tudi notranje razmere precejšen vpliv na preložitve odvzema zasebne lastnine v korist države na podlagi zakona o nacionalizaciji. Po Kardeljevi in Kidričevi oceni je bil pomemben razlog za to, da se nacionalizacija ni izvedla takoj po osvoboditvi, bojazen, da državni aparat takrat še ni bil sposoben obvladovati celotnega gospodarskega življenja v državi; in bi v primeru nacionalizacije »ogrozili svojo uspešno gospodarsko dejavnost«.²

Zaradi zunanjih in notranjih okoliščin se je vodstvo KPJ odpovedalo taktiki »frontalne zadušitve« privatnega gospodarskega sektorja in se odločilo za taktiko njegove »postopne dušitve«.³

Bistvo spremenjene taktike je bilo v tem, da se najprej poddržavijo tista podjetja, ki so bila pomembna za obvladovanje celotnega državnega gospodarstva ter načrtovano elektrifikacijo ter industrializacijo države, torej vsa zunanjetrgovinska, bančna in veletrgovska podjetja ter vsa največja in tehnično najpomembnejša industrijska in rudar-

¹ Več o tem glej: Branko Petranović, *Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove*, ISI, Beograd 1969, (dalje: *Politička i ekonomska osnova*), str. 239.

² Boris Kidrič, *Sabrana dela*, 4.knjiga, *Komunist*, Beograd 1985 (dalje: SD 4), str.392. AS, CK ZKS, Makso Šnuderl, *Dnevniški zapisi*, 4.del, Referat Edvarda Kardelja na seji IOOF, 20.6. 1945.

³ Boris Kidrič, SD 4, str. 336.

ska podjetja – zlasti v tistih panogah, ki so ustvarjale energetske vire, polizdelke, proizvodna in prometna sredstva. Po tej taktiki naj bi kar največji del privatnih podjetij v teh gospodarskih panogah odvzeli lastnikom že v letu 1945 in sicer na podlagi zakonov, ki so kot kazen predvideli trajno ali začasno zaplembo premoženja. Za podjetja, ki jih na osnovi te zakonodaje ne bi mogli poddržaviti, so sklenili pripraviti posebno zakonodajo, s pomočjo katere bi onemogočili in kaznovali vsako dejavnost privatnih podjetij, ki se ne bi povsem skladala s prehodno gospodarsko politiko nove oblasti.⁴ Uradna nacionalizacija, ki naj bi bila na podlagi zakona izvedena v primernem političnem trenutku, bi bila tako zgolj formalnost oziroma bi zajela le tista maloštevilna podjetja, ki do tedaj še ne bi bila poddržavljena. Treba je bilo torej določiti podjetja splošnodržavnega in republiškega značaja, jih čimprej in čim več prenesti v državno last na podlagi že veljavne zakonodaje oziroma podrediti državnii kontroli, pripraviti zakon o nacionalizaciji, nato pa čakati na primeren trenutek za njegovo objavo ter formalno udejanjenje.

Julija in oktobra 1946 je bilo z ukazi Prezidijskega Ljudske skupščine FLRJ okoli 300 podjetij iz vse države uvrščeno v seznam podjetij splošnodržavnega ali občedržavnega pomena. Med njimi so bile vse večje elektrarne, ter – v tehničnem in finančnem pogledu – najpomembnejša podjetja kovinske, kemične, tekstilne, usnjarske in elektro industrije. Ta podjetja so prišla pod upravo zveznih organov in postala »glavna opora v razvoju gospodarstva FLRJ in vir njene moči«.⁵

Večina teh podjetij je prešla v državno last še preden so izšli ukazi zveznega Prezidijskega. Obseg državnega gospodarskega sektorja v industriji in rudarstvu se je namreč že do konca leta 1945 tako povečal, da je ta sektor v naftni industriji obsegal 100%, v črni metalurgiji 90%, v rudarstvu 70% in v nekovinski industriji okoli 60% od celotnih zmogljivosti v državi.⁶ Do oktobra naslednjega leta so ti odstotki narasli do te mere, da je Kidrič v svojih javnih nastopih že ocenil, da pretežni del podjetij ni več v »rokah narodnih sovražnikov ampak (je) v rokah ljudske oblasti in naroda«,⁷ to je v državnem gospodarskem sektorju in da so (še) preostala privatna podjetja pod popolno kontrolo države.⁸ Najpogosteje uporabljeni obliki razlaščenja privatnih industrijskih podjetij sta bili konfiskacija in sekvester. Konfiskacijo kot obliko popolne ali delne zaplembe premoženja v korist države brez povračila so uporabili, ko je šlo za podjetja tistih lastnikov, ki so bili uvrščeni v kategorijo narodnih sovražnikov in izdajalcev. Sekvester kot obliko začasnega odvzema uprave nad podjetjem (ali njegovim delom) pa so uporabili takrat, ko so »utemeljeno pričakovali, da bo podjetje bodisi zaplenjeno, bodisi prepuščeno v stalno upravo pristojnemu državnemu gospodarskemu organu«.⁹

⁴ Prim. UL FLRJ, št.56/382, 12.1. 1946, Zakon o zatiranju nedovoljene trgovine, nedovoljene špekulacije in gospodarske sabotaže.

⁵ UL FLRJ, št.59/417, 23.7.1946, Ukaz o določitvi podjetij splošnega državnega pomena.

⁶ Branko Petranovič, *Politička i ekonomska osnova*, str. 247.

⁷ Boris Kidrič, SD 4, str. 343.

⁸ Boris Kidrič, SD 4, str. 337.

⁹ UL FLRJ, št.61/432, 30.7. 1946, Zakon o zaplembi premoženja in o izvrševanju zaplembe.

Izmed zakonskih predpisov, ki so bili objavljeni do začetka decembra 1946, je bila ustava FLRJ pravzaprav edina, ki je v svojih določilih neposredno obravnavala nacionalizacijo. Njen 28. člen je določal, da je zasebno lastnino mogoče omejiti ali razlastiti, če to zahteva splošna korist, ter da je ob istih pogojih mogoče z zakonom nacionalizirati gospodarske panoge ali podjetja, če to zahteva splošna korist.¹⁰

Jeseni 1946 je napočil ugoden trenutek za izpeljavo nacionalizacijskega načrta: glavni del mirovne konference v Parizu se je končal; državni aparat, ki naj bi prevzel in vodil gospodarska podjetja, je bil v glavnem že »izgrajen«.¹¹ Državni gospodarski sektor je postal prevladujoč, podjetja splošnega in republiškega pomena so bila že določena. Zato je CK KPJ konec septembra sklenil začeti s pripravami za nacionalizacijo.¹²

Ne glede na to, da je Zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij pravzaprav le sankcional del dejansko stanje na področju določenih lastninskih odnosov, je bil do zadnjega trenutka – torej do 5. decembra 1946, ko je začel veljati – zelo varovana skrivnost. Tega dne ga je Boris Kidrič predstavil zvezni skupščini, ki ga je nato po kratkem postopku sprejela. Kidrič je v svojem kratkem govoru izpostavil sledeče: 1. Z nacionalizacijo pridejo proizvodna sredstva v roke države; 2. državni gospodarski sektor je v času enoinpolletne proizvodnje dokazal svoje prednosti pred ostalima sektorjema; 3. bojazni, da bi z nacionalizacijo »zmešali ali zmotili« gospodarski razvoj, kot je bila nevarnost takoj po osvoboditvi, ni več; 4. zaradi skorajšnjega začetka uresničevanja prvega petletnega gospodarskega načrta je že skrajni čas, da se državni sektor – ki bo v celoti mobiliziran za izvedbo tega načrta – okrepi ne samo količinsko, ampak tudi vsebinsko.¹³

Zakon o nacionalizaciji zasebnih gospodarskih podjetij¹⁴ je v 1., 2., in 4. členu določal, da se z dnem, ko začne veljati (5. december), nacionalizira vsa lastnina in premoženjske pravice tistih zasebnih gospodarskih podjetij, ki so bila do tega dne, z ukazi zveznega ali republiških prezidijev proglašena za podjetja splošnodržavnega in republiškega pomena in so spadala v eno od naštetih 42 gospodarskih skupin. 5. člen je določal, da nacionalizirano podjetje postane z nacionalizacijo državno gospodarsko podjetje, kar je pomenilo, da se mora (z odločbo pristojne vlade) prilagoditi predpisom zakona o državnih gospodarskih podjetjih. Ta člen je še določal, katerih obveznosti nacionaliziranega podjetja, ki so nastale pred nacionalizacijo, država oziroma državno podjetje ne bo prevzelo. Določbe od 8. do 14. člena so določale, da bo država, na podlagi ugotovljenih čistih aktiv nacionaliziranih podjetij (s čemer so verjetno mislili na vrednost premičnega in nepremičnega premoženja) dala lastnikom nacionaliziranih podjetij odškodnino; in to v obliki državnih obveznic, gotovine (za posebne primere) ali obresti od vrednosti nacionaliziranega premoženja, ki ga je imela država v času upravljanja podjetij (za sekvestrirana podjetja). Členi 15 do 18 so govorili o postopku

¹⁰ UL FLRJ, št.10/54, 1.2. 1946, Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije.

¹¹ Branko Petranović, Istorija Jugoslavije 1918 - 1988, 3.knjiga, Beograd, str. 90.

¹² Branko Petranović, Politička i ekonomska osnova, str. 248.

¹³ Boris Kidrič, SD 4, str. 391-397.

¹⁴ UL FLRJ, št.98/667, 6.12. 1946.

prevzemanja nacionaliziranih podjetij. Po njihovih določbah, so morala ministrstva oziroma določeni organi, ki so bili predvideni za začasne upravitelje, ob prevzemu opraviti inventuro in primopredajo vsega premoženja, na katerega se je nanašala nacionalizacija, ter izdati lastniku potrdilo o primopredaji. Ta ministrstva so bila zadolžena, da poskrbijo za nepretrgano poslovanje podjetja. V tem sklopu je bila predvidena tudi pritožba lastnika nacionaliziranega premoženja, v kolikor bi sodil, da ta zakon za njegovo premoženje ne more veljati. Na koncu zakona so bile kazenske ter končne določbe. S prvimi je bilo zagroženo s kaznijo slehernemu, ki bi storil kakršnokoli dejanje z namero, da prepreči ali otežkoči nacionalizacijo. S končnimi določbami je bila zvezna vlada pooblaščen, da z uredbo predpiše natančnejše določbe in izda navodila za izvrševanje tega zakona.

Zvezna vlada pa ni prav nič hitela z izdajanjem uredbe in navodil o natančnejšem izvrševanju nacionalizacijskega zakona. Potem, ko so v začetku decembra 1946 novi upravniki (v večini primerov so bili to dotedanji delegati ali začasni upravitelji že konfisciranih ali sekvestriranih podjetij) prevzeli upravo nacionaliziranih podjetij, je bila za novo oblast ta »najmočnejša preokretnica« v izgradnji novega gospodarskega sistema pravzaprav že končana. Na postopek za ocenitev vrednosti nacionaliziranega premoženja, posebno pa še na odškodnino za to premoženje, je nova oblast gledala kot na nepotrebno in neupravičeno breme ter strošek; zlasti še, če je šlo za lastnino domačega izvora. Zato ni čudno, da je bila uredba o tem postopku objavljena šele konec leta 1947¹⁵ in da so se cenoizvedbe začele šele leta 1948. Edino, kar je – v zvezi s to nacionalizacijo – zvezna ministrstva v začetku leta 1947 še zanimalo, so bili (začasni) predpisi za združevanje nacionaliziranih podjetij ali samo za delne prenose njihovih osnovnih sredstev.¹⁶

Decembra 1946, torej po objavi zakona o nacionalizaciji, je državni gospodarski sektor obsegal 54,1% vseh gospodarskih podjetij v državi ter 92,2% vseh zaposlenih. Delež privatnega sektorja je bil 44% od vseh gospodarskih podjetij ter 6,9% vseh zaposlenih v državi. Delež sekvestriranih podjetij pa 1,3% in 0,9%.¹⁷

II. Nacionalizacija industrijskih in rudarskih podjetij v Sloveniji v letu 1946

V Sloveniji so odseki predsedstva SNOS še pred koncem vojne pripravili seznam 708 industrijskih podjetij, od katerih naj bi jih 316 takoj po vojni podržavili na podlagi odloka AVNOJ iz novembra 1944. To so bila vsa večja industrijska podjetja z okoli 75% vseh zaposlenih.¹⁸

¹⁵ UL FLRJ, št.98/716, 19.11. 1947, Uredba o postopku za ocenitev vrednosti o ugotavljanju odškodnine za nacionalizirano premoženje.

¹⁶ UL FLRJ, št.17/124, 28.2. 1947, Odredba o prenosu naprav in o združitvi nacionaliziranih podjetij z državnimi gospodarskimi podjetji ter o poprejšnjem popisu in ocenitvi premoženja teh nacionaliziranih podjetij.

¹⁷ Janez Škrjanc, *Ekonomski sistem in ekonomska politika Jugoslavije*, Obzorja, Maribor 1983, str. 26.

¹⁸ Arhiv Slovenije (AS), fond ministrstva za industrijo in rudarstvo LR Slovenije (MIR), fasc. 1, Konferenca odsekov SNOS in GŠ NOV in POS, 6.3. 1945.

Po koncu vojne so se republiški organi zelo trudili, da bi ta načrt čimprej in v celoti uresničili. Pri tem so se v glavnem posluževali konfiskacije in sekvestra. Bili pa so tudi primeri nasilnega združevanja industrijskih podjetij (Mariborska livarna in Kovina) ali ustanavljanja novih (Litostroj iz 9 podjetij) ter primeri, da so lastniki svoja podjetja, pod določenimi denarnimi pogoji, podarili ali izročili LR Sloveniji v trajno ali začasno upravo (do decembra 1946 so znani naslednji primeri darilnih ali izročilnih pogodb: Rudnik kaolina, Črna; Premogovnik Brezovica pri Mirni; Peter Majdič, družba z o.z., Škofja vas pri Celju; Josip Vidmar, tovarna dežnikov in nogavic, Ljubljana; Josip Lavrič, tovarna usnja Št. Vid pri Stični; Brata Okršlar A. in V., tovarna usnja v Domžalah; S. Kalin, tovarna usnja, Vrhnika; Slamič, tovarna mesnih izdelkov Ljubljana; Livarna in tovarna strojev A. Dolenc; Bohinc in Vogelcnik, tovarna pletenin, Radovljica; Joško Povh, Novoteks, Novo Mesto). Do maja 1946 je bilo od celotne industrije na ozemlju LRS že 70% v državnem sektorju, 22,3 % pod sekvestrom, 7,8% pa v privatnih rokah.¹⁹ To je pomenilo, da je ministrstvo za industrijo in rudarstvo LRS (MIR) preko svojih delegatov ali začasnih upraviteljev sredi leta 1946 že obvladovalo pretežni del slovenske industrijske proizvodnje.

Julija 1946 je z že omenjenim ukazom o določitvi podjetij splošnodržavnega pomena prišlo do pomembnih sprememb v sistemu vodenja ali upravljanja industrije. S tem ukazom (in še kasnejšimi) je namreč najpomembnejši del slovenske industrije (za več kot 5 let) prešel pod neposredno upravo zveznih institucij, ki so s tem pridobile tudi pravico do uradnega prevzema teh podjetij po objavi zakona o nacionalizaciji. Do objave tega zakona je bilo na ozemlju LRS 59 podjetij splošnodržavnega pomena. (Glej prilogo 1).

Po dosegljivih podatkih je bila do 5. decembra 1946 skoraj polovica (20) podjetij splošnodržavnega pomena že konfisciranih; nekaj (5) jih je bilo pod sekvestrom, lastnik Tovarne usnja na Vrhniku S. Kalin, pa je tovarno z izročilno pogodbo prepustil državi. Po ocenah iz maja 1945 je bila več kot polovica teh podjetij last tujih delniških družb. Največ jih je bilo nemškega izvora.²⁰ Po objavi zakona o nacionalizaciji so upravniki, ki sta jih določili zvezno industrijsko in rudarsko ministrstvo, prevzeli vsa tista podjetja, ki do tega časa še niso bila podržavljena.

Potem, ko je sredi leta 1946 najpomembnejši del industrijskih podjetij prešel v zvezno pristojnost, je slovenskemu vodstvu ostala še t.i. republiška ter lokalna industrija. Ta je po takratnih podatkih štela okoli 360 industrijskih podjetij (vseh skupaj jih je bilo okoli 416). Prezidij SNOS-a je z ukazom 5. septembra 1946 določil 313 industrijskih podjetij za podjetja republiškega pomena.²¹ Od teh jih je 116 (od tega več kot polovica žag) spadalo v lesno, 67 v tekstilno, 31 v kovinsko, 22 v živilsko, 21 v industrijo gradbenega materiala, 20 v usnjarsko ter 19 v kemično industrijsko panogo. Do 5. decembra 1946 se je število industrijskih podjetij republiškega pomena še povečalo. Z ukazom je republiški Prezidij 30. novembra imenoval še 96 podjetij za podjetja re-

¹⁹ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond zvezne planske komisije (ZPK), fasc. 157, Članki in študije št. 3.

²⁰ AS, MIR, fasc. 75, Seznam nemških industrijskih podjetij, učlanjenih do 6.4. 1941.

²¹ UL LRS, št.60/222, 5.9. 1946, Ukaz o določitvi gospodarskih podjetij republiškega značaja.

publiškega pomena,²² med katerimi je bilo tudi nekaj industrijskih. (Glej prilogo 2). Po dosedaj dostopnih podatkih je bilo do tega dne konfisciranih 69 industrijskih podjetij republiškega pomena, pod sekvestrom jih je bilo 21, 8 lastnikov pa je svoje podjetje izročilo ali podarilo državi.

V Sloveniji je priprave za izvedbo zakona o nacionalizaciji industrijskih podjetij republiškega pomena (deloma tudi podjetij splošnodržavnega pomena) vodil CK KPS. Kljub temu, da so v tem najvišjem republiškem političnem organu na nacionalizacijo gledali kot na formalnost, »saj smo imeli industrijo v svojih rokah«²³, so priprave potekale v veliki tajnosti, da bi na eni strani zagotovili varen in pravočasen »tehnični prevzem« nacionaliziranih podjetij, se pravi: popis inventarja, nastavitvev upravnika in prevzem blagajne; na drugi strani pa da bi preprečili ustavitvev proizvodnje, ki se ni smela ustaviti »niti za eno uro«.²⁴ S sestavljanjem »spiska« nacionaliziranih podjetij ter še z ostalimi problemi, ki so bili povezani z nacionalizacijo, se CK KPS ni dosti ukvarjal, ampak je to prepustil MIR-u in nižjim partijskim komitejem.²⁵

Nacionalizacija podjetij republiškega pomena, ki je v Sloveniji potekala od 5. do 17. decembra 1946, je zajela le privatna in sekvestrirana podjetja. Če je šlo za privatno podjetje, so ga začasni upravitelji, ki jih je imenovalo MIR z dekretom, prevzeli od lastnika oziroma njegovih zakonitih dedičev. Prevzem je potekal tako, da so najprej ugotovili stanje blagajne in zaključili blagajniško knjigo, nato pa napravili inventuro osnovnih in obratnih sredstev podjetja oziroma popisali stroje, zaloge, surovine, material, parcele itn. Če pa je šlo za sekvestrirano podjetje, ga je v prisotnosti sindikalnih predstavnikov prevzel z dekretom imenovani upravnik, ki je v večini primerov že dotlej opravljal to funkcijo. Da ta prevzem ne bi bil zgolj formalnost, so »novi« upravitelji v prevzemni zapisnik običajno zapisali, da so podjetje prevzeli na podlagi tekočih mesečnih bilanc.

Tehničnemu prevzemu podjetja je običajno sledilo svečano zborovanje, na katerem so novi upravnik in predstavniki sindikalne podružnice imeli »primerne nagovore«, v katerih so delavce opozarjali na vlogo in pomen, ki jo bodo imela državna gospodarska podjetja pri hitrejšem gospodarskem razvoju države in skorajšnjem izboljšanju njihovega standarda. Iz poročil je razvidno, da so delavci in nameščenci na teh mitingih nacionalizacijo pozdravili »spontano in navdušeno« in da so največkrat »enodušno« sklenili, da bodo še stopnjevali prizadevanja za večjo proizvodnjo.

Kot je razvidno iz ohranjenega gradiva MIR-a, je bilo nacionalizacijski postopek treba izvesti za 86 privatnih ali sekvestriranih industrijskih podjetij republiškega pomena (če upoštevamo še 16 podjetij grafične industrije pa 102) ter 7 premogovnikov. (Glej prilogo 3)

S povečanjem števila podržavljenih podjetij se je v republiškem gospodarskem sektorju povečalo število delovnih moči ter narasla vrednost osnovnih sredstev. Po

²² UL LRS, št.76/278, 30.11. 1946.

²³ AS, fond CKZKS III, Partijske konference in posveti 1946/1951, šk. 23, Konferenca partijskega ak-tiva 23.12. 1946.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prav tam.

analizi, ki jo je izdelalo MIR,²⁶ so bile spremembe po posameznih industrijskih panogah sledeče:

Tabela 1: Število in razdelitev industrijskih nacionaliziranih podjetij po panogah

industrijska stroka	privat. sektor	priv.-sekvestr. sektor	mešani sektor	skupaj
kovinska	7	2	3	12
gradbena	6	1	4	11
kemična	2	-	4	6
lesna	-	3	2	5
tekstilna	12	14	8	34
usnjarska	2	2	3	7
živilska	7	1	3	11
skupaj	36	23	27	86

Tabela 2: Število delavstva v industrijskih nacionaliziranih podjetjih ter njegova razdelitev po industrijskih panogah

industrijska stroka	privat. sektor	priv.-sekvestr. sektor	mešani sektor	skupaj
kovinska	46	409	79	534
gradbena	194	7	316	510
kemična	47	-	108	155
lesna	-	93	41	134
tekstilna	801	1946	337	3084
usnjarska	25	41	128	194
živilska	150	83	54	287
skupaj	1263	2572	1063	4898

²⁶ AS, MIR, fasc. 82, Povečanje državnega sektorja republiške industrije LR Slovenije.

Tabela 3: Vrednost osnovnih sredstev industrijskih nacionaliziranih podjetij v 000 din po posameznih industrijskih panogah

industrijska stroka	privat. sektor	priv.-sekvestr. sektor	mešani sektor	skupaj
kovinska	24051	775	4381	33207
gradbena	12988	-	15717	28705
kemična	26895	-	18542	45437
lesna	-	4665	4531	9196
tekstilna	77580	198067	27750	303397
usnjarska	5732	7060	2688	16280
živilska	57796	6965	32950	97711
skupaj	205042	222332	108559	533933

Slovensko partijsko vodstvo je bilo v glavnem zadovoljno s »tehničnim« prevzemom nacionaliziranih podjetij in s tem, da se proizvodnja v teh podjetjih ni zaustavila ali bila ovirana.²⁷ Na splošno je bilo zadovoljno tudi z odzivom delavstva, saj je v večini primerov nacionalizacijo navdušeno sprejelo. Izjema so bila le nekatera podjetja v prevaljskem in celjskem okraju, v katerih se delavci niso strinjali z odstranitvijo lastnikov, ker so po njihovem mnenju »socialno gledali na delavce«.²⁸ Ni pa bilo zadovoljno s tem, da je kmalu po nacionalizaciji v nekaterih podjetjih začel padati »produktivni elan in delovni nivo«.²⁹

Zelo ogorčeni pa so bili člani CK KPS nad dejavnostjo »reakcije«, zlasti še tistega dela, ki so ga (po njihovih ocenah) tvorili bivši lastniki nacionaliziranih podjetij. Po besedah Borisa Kraigherja je »reakcija« takoj po nacionalizaciji »močno zatulila (...), se čutila močno prizadeto in (...) je podvzela vse, kar je mogla, da bi nam škodovala. To pa je lahko le tako, da se je trudila ustvariti pri prebivalstvu nesigurnost v našo gospodarsko politiko«.³⁰ Po oceni CK KPS je »reakcija« izbrala zelo nevarno in učinkovito sredstvo za »ustvarjanje nesigurnosti«. To so bile »govorice« o tem, da bo nacionalizacija kmalu zajela še druga podjetja, obrtnike, kmete, trgovce in tako naprej, dokler ne bo podržavljena vsa privatna lastnina. Te »govorice« so med prebivalstvom, zlasti še med obrtniki, kmeti ter med srednjim in nižjim privatnim »proizvodnim sektorjem« povzročile preplah, strah in negotovost. Okrajni ali okrožni komiteji KPS so poročali celo o primerih, ko so »privatniki« sami prišli ponujati, da bi njihovo podjetje »država« vzela v najem ali vsaj sprejela v sistem državne distribucije.

²⁷ Glej opombo 22.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Prav tam.

³⁰ Prav tam.

Po končani nacionalizaciji je moral CK KPS priznati, da je bilo s političnega gledišča zelo negativno, da je na ta postopek gledal zgolj formalno in da zato ni »sprožil« obsežne politične kampanje, ampak jo je prepustil nižjim političnim aktivom. Ti pa so brez direktiv bili ali v »defenzivi« ali pa so postopali povsem v nasprotju z »generalno« politično linijo. Še posebno se je ta ocena nanašala na tiste partijske funkcionarje, ki so v svojih govorih poudarjali, da so delavci že začeli zasedati tovarne³¹ ali pa so – tako kot član okrajnega komiteja v Kočevju – grozili »tipičnim« predstavnikom privatnega kapitala, da jih bodo »sedaj (...) zgrabili za vrat«.³²

Konec leta 1946 je CK KPS sklenil, da bo v naslednjem letu začel s politično ofenzivo, v kateri bo na eni strani »zadužil vpliv ekspropriiranih na ostale privatne proizvajalce, da se slednji ne bi čutili več ogrožene«,³³ na drugi strani pa delavce prepričal, da bodo prav oni imeli največ koristi od nacionalizacije, saj se je z njo začela pot »odstranjanja izkoriščanja človeka po človeku«. ³⁴ V letu 1947 je KPS to politično »ofenzivo« tudi v resnici izpeljala.³⁵

Ugotovili smo že, da so se po nacionalizaciji državni organi v Jugoslaviji ukvarjali bolj z ukinjanjem in združevanjem posameznih nacionaliziranih podjetij ali pa prenašanjem njihovih osnovnih sredstev kot pa s pripravljanjem predpisov o podrobnejšem izvrševanju nacionalizacijskega zakona.

Vzroki za združevanje ali ukinjanje nacionaliziranih industrijskih podjetij republiškega pomena v Sloveniji so bili vsaj trije:

1. Slovensko politično vodstvo je dokazovalo, da je slovenska industrijska proizvodnja v pretežni meri še vedno organizirana tako kot pred drugo svetovno vojno, se pravi, da je bila »eno skrupucalo, razmetana in neorganizirana«. ³⁶ S tem argumentom so opravičevali velik del predlogov za koncentracijo industrijskih podjetij v okviru posameznih panog ali na določenem prostoru.

2. Velike zadolžitve, ki jih je slovenski industriji naložil (predlog) prvega petletnega gospodarskega načrta, so zahtevale določene spremembe v njeni strukturi.

3. Nekateri gospodarski načrtovalci so »bolehal« za boleznijo, katere simptomi so bili: zapostavljanje in uničenje starega, obstoječega ter glorificiranje in graditev novega, nastajajočega. Zato so pri obravnavanju gospodarskih podjetij skoraj vedno ločevali nacionalizirana podjetja od državno gospodarskih (torej tistih, ki so dobila ta status že pred 5. decembrom 1946) oziroma so pri združevanju ali prenosih osnovnih sredstev vedno navajali, katera so nacionalizirana in katera so iz državno gospodarskega sektorja.

Do največ sprememb je prišlo v tekstilni industriji. V tej panogi je spomladi 1947 prišlo do 11 primerov popolne ali delne združitve nacionaliziranih in državno gospodarskih podjetij republiškega pomena (podjetje Jugofilc se je združilo s Tekstilno to-

³¹ AS,CK ZKS III, KPS - KPJ 1945 - 1953, št. 3, Poročilo o delu CK KPS za leto 1946.

³² Glej opombo 22.

³³ Prav tam.

³⁴ Prav tam.

³⁵ AS,CK ZKS III, KPS - KPJ 1945 - 1953, št. 3, Poročilo o delu CK KPS za leto 1948.

³⁶ AS, SZDL, 01 - 10/47, Zapisnik GOOF, 24.2. 1947.

varno Medvode; Standard z Indusom; Coton s Tkalnico hlačevine; podjetja Novak F, Bohinc in Vogelink, Jeglič A. in Vrhunc M. so se združila v podjetje Tovarna pletenin, Radovljica; Lava in Tekstilna industrija Laško; združila so se podjetja Prah A. in Božič A; Ika, Savnik V. in ing. Savnik V; Industrija platnenih izdelkov, Jarše ter Motvoz in platno, Grosuplje; Predilnica in tkalnica Maribor, Zora in Tovarna pletenin, Maribor; Slavoteks in Tekstilana) in do 12 primerov prenosov osnovnih sredstev (podjetje Kocjančič je dobilo dele osnovnih sredstev od podjetja Tkalnica hlačevine in podjetja Cotton; Tovarna polsti Medvode od Tekstilne tovarne Medvode in Stora; Ornik in Mitrovič ter Hribernik od Jugočeške in Slavoteksa; Tovarna klobukov od Universalala itn.). V tej panogi je bilo v tem času ukinjeno podjetje Universale iz Domžal. V kovinski industriji so bili 3 primeri združitve podjetij (Globočnik K. in Ahačič K.; Metro in Tovarna poljedelskih strojev, Maribor; Jakša in Tovarna kovinske galanterije), v kemični industriji 2 (Pollak A. in Pollak K.; Škrob dekstrin in Tovarna suhih barv, Domžale) itn.

Z nacionalizacijo je država sprejela dvoje vrst finančnih obveznosti do bivših lastnikov ali delaycev. Prva obveznost je bilo izplačilo dela vrednosti čistih aktiv (to je 30% ali največ 60.000 din gotovine, ki je ob nacionalizaciji bila v blagajni) in odškodnina za nacionalizirano premoženje. Druga pa so bile finančne obveznosti, ki so jih morala – na podlagi darilnih ali izročilnih pogodb, sodb in drugih oblastvenih določb v obliki nezgodnih rent, pokojnin in vzdrževalnin – najprej plačevati prizadeta podjetja, nato pa ministrstvo za finance.

V letu 1947 je MIR urejalo finančne obveznosti, ki so jih imela nacionalizirana podjetja, bodisi zaradi predvojnih odločb (nezgodne rente, preživnine, pokojnine) ali povojnih (mesečne rente, vzdrževalnine, enkratne odškodnine, odplačilo terjatev). Tako prvih kot drugih finančnih obveznosti ni bilo veliko. Po podatkih, ki jih je to ministrstvo zbralo do konca maja tega leta, so podjetja ali finančno ministrstvo izplačali 3 enkratne odškodnine in 2 predvojna dolga (terjatvi) ter skrbeli za mesečno izplačilo (poleg pokojnin) ene stanarine in 18 rent ali vzdrževalnin; od slednjih pa so bile do tega časa 4 že ustavljene.³⁷ Mesečne rente ali vzdrževalnine so nakazovali tistim bivšim lastnikom ali njihovim zakonitim dedičem, ki so podjetje z darilno ali izročilno pogodbo prepustili državi. Bile so časovno omejene (do smrti lastnika oziroma njegove žene ali do končanja študija njegovih otrok) in različno visoke. Tako je na primer dosmrtna mesečna renta Josipa Vidmarja (starejšega) znašala 5000 din, Staneta Vidmarja in J. Lavriča 9000 din, A. Zavrtnika 5000 din itn.

Uredba o postopku za ocenitev vrednosti o ugotavljanju odškodnine za nacionalizirano premoženje je izšla šele sredi novembra 1947. Kljub temu, da zvezno finančno ministrstvo ni izdalo natančnejših podzakonskih aktov za izvajanje te uredbe, je republiško ministrstvo februarja 1948 pozvalo MIR, naj uredi, da bodo bivši lastniki nacionaliziranih podjetij dobili izplačan zakoniti del čiste aktive oziroma gotovine.³⁸ Po

³⁷ AS, MIR, fasc. 5, Obveznosti državnih podjetij do bivših lastnikov, 29.7. 1947.

³⁸ AS, MIR, fasc.18, Dopsis ministrstva za finance LRS, 28.2. 1948.

dosedaj znanih podatkih je bila ta gotovina izplačana 7 lastnikom nacionaliziranih tekstilnih podjetij in sicer vsakemu v višini 45.000 oziroma 60.000 din.³⁹

Leta 1948 so sodišča izpeljala tudi postopek cenitve premoženja nacionaliziranih industrijskih podjetij. Bivši lastniki v »ogromni večini primerov cenitvi niso ugovarjali«. ⁴⁰ Odškodninski zneski so bili v večini primerov zelo nizki. Tako je odškodnina, ki naj bi jo izplačali lastniku tovarne Pollak K., znašala okoli 10 milijonov din, lastniku tovarne Seta 8,5 milijona din, lastniku tovarne Pollak A. 5,8 milijona itn.⁴¹ Po dosedaj znanih podatkih odškodnina ni bila izplačana. Občinski organi vloge oškodovancev za odškodnino niso reševali z obrazložitvijo, da to ni upravna zadeva.

Nacionalizacija privatnih industrijskih podjetij, ki je bila izvedena decembra 1946, je veljala le za ozemlje LR Slovenije. To je pomenilo, da v tem času ni zajela podjetij v coni B Julijske krajine. Na tem ozemlju vse do priključitve k FLRJ oziroma LRS septembra 1947 ni bilo posegov v privatno lastnino državljanov v obliki nacionalizacije.

Priloga 1: Podjetja splošnodržavnega pomena na ozemlju LRS:

Trboveljska premogokopna družba d.d.; Rudnik Velenje; Srednjeevropski rudnik d.d. Mežica; Dolina - revir nafte (Dolnja Lendava); Petišovci - revir nafte (Dolnja Lendava); Elektrarna Fala d.d.; Kranjska industrijska družba, Jesenice; Jeklarna, Ravne; Rudnik in železarna Štore; Cinkarna in metalna d.d., Celje; Tovarna aluminija, Sirmišče; Tovarna letalskih delov VDM, Maribor; Splošna stavbena družba, Maribor; Titan, Celje; Tovarna verig, Lesce; Železolitvarna, Muta; Štajerska železoindustrijska družba, Zreče; K. Ahačič, tovarna poljedelskega orodja, Tržič; Iskra, Kranj; Tovarna kovin Zugmayer in Gruber, Slov. Bistrica; Zmaj, Ljubljana; Tovarna kemičnih izdelkov A. G., Hrastnik; Tovarna dušika d.d., Ruše; Tovarna Tanin d.d., Goričane; Tovarna tanina, Majšperk; Tvoornica tanina (Jugotanin), Sevnica; Pivovarna Union d.d., Ljubljana; Ornič, Ptuj; Bombažna predilnica in tkalnica E. Glanzmann in A. Gassner, Tržič; Inteks, Kranj; J. Hutter in drug, Maribor; Mariborska tekstilna tvornica Mava d.z o.z., Maribor; Jugoslovanske tekstilne tvornice Mautner d.d., Litija; Jugosl. tekst. tvor. Mautner d.d., Sv. Pavel pri Preboldu; Tovarna usnja F. Vošnjak i sinovi d.d., Šoštanj; Tovarna usnja E. Laurič, Slov. Konjice; Indus, Ljubljana; Tovarna usnja T. Knaflič, Kamnik; Tovarna usnja S. Kalin, Vrhnika; Peko d.z.o.z., Tržič; Jugoslovanske tvornice gume, Kranj; Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode, Goričane; Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode, obrat Vevče; Tovarna za papir in lepenko, Bonač in sin, Količevo; Sladkogorska tovarna lepenke in papirja, Sladki Vrh; Bratje Piatnik, tovarna za dokumentni in kartni papir, Radeče; Ceršaška tovarna lesnih snovi in lepenke Ceršak; A. Perger, tovarna lepenke in lesovine, Mislinje; Tovarna lepenke in lesovine, Prevalje; D. Pogačnik, tovarna lepenke in lesovine, Brezno nad Mariborom; Celuloza, d.z o.z., Videm; Tovarna lepenke, C. Moline, Tržič; Združene steklarne Hrastnik, Hrastnik; Združene steklarne Hrastnik, Sv. Križ; Elektrotehna, Ljubljana; Državni zavod za medicinsko proizvodnjo; Ljubljana; Samotna tovarna, Štore; Tobačna tovarna, Ljubljana.

Priloga 2: Industrijska podjetja republiškega pomena na ozemlju LRS po stanju z začetka decembra 1946:

Državni rudnik Zabukovica, Zabukovica; Premogovnik Pečovnik, Pečovnik; Premogovnik keramične industrije d.d., Liboje; Rudnik Kanižarica, Kanižarica; Premogovnik Št. Janž, Krmelj; Premogovnik Brezovica, Mirna; Premogovnik Presika, Presika - Ljutomer; Premogovnik Ključarovci in Sodinci, Ključarovi in Sodinci; Premogovnik Podgorci, Podgorci - Velika Nedelja; Rudnik lignita Otočec, Otočec - Novo Mesto; Rudnik kaolina, Selo pri Kamniku; Rudarska družba Jugoruda, Premogovnik Orle; Premogovnik Vrh, Grabovica - Novo Mesto; Premogovnik Rinčetovo, Rinčetovo - Ljutomer; Premogovnik Globoko, Globoko - Brežice; Črna kaolin, Črna pri Kamniku; Rudnik barita, Pleše pri Škofljici; Dolenc A., livarna in tovarna strojev, Ljubljana; Globočnik J., žičniki, Ljubljana; Smole A., livarna, Podsmreka; Eylert E., Maribor; Farič in sinovi, tovarna poljedelskih strojev, Maribor; Jugoindus, Ljubljana; G.F.Schneiter, tovarna turbin, Škofja Loka; Železarna in livarna Muta, Muta; Eka, Ljubljana; Lajovic, kovinska galanterija, Ljubljana; Saturnus,

³⁹ AS, MIR, fasc. 63, Izplačilo gotovine nacionaliziranih podjetij, 29.3. 1948.

⁴⁰ AS, MIR, fasc. 4, Dopis Okrožnega sodišča za Ljubljano, 22.6. 1948.

⁴¹ AS, MIR, fasc. 2, Seznam odposlanih spisov nacionaliziranih podjetij.

Ljubljana; Westen A., tovarna emajlirane posode, Celje; Kelner in sin, kovaška industrija, Slovenj Gradec; Kiefer H., kovaška industrija, Sv. Lovrenc na Pohorju; Železoprometno, Bistrica - Limbuš; Mariborska livarna in tvornica kovin, Maribor; Prva jugoslovanska kovinska industrija, Celje; Urabič in drug, Celje; Knez in Pacchiaffo, zlatnina, Celje; Tovarna nožev, Maribor; Telcpropm, Ljubljana; Jugoslovanska Metro, Maribor; Jakša in Co., Ljubljana; Sava d. z o. z., Jesenice; Seta, Tacen; Pogačnik A., železarna in livarna, Ruše; Globočnik K., tovarna kos, Tržič; Pontos, Maribor; Tovarna poljedelskih strojev, Maribor; Plamen, Kropa; Rebek I., tovarna tehtnic, Celje; Opekarna, Košaki; Opekarna Radvanje, Radvanje; Celjske opekarne, Celje; Celjske opekarne - obrat Žalec, Žalec; Združene opekarne d. d., Ljubljana; Opekarna Sodin, Ljubecna pri Celju; Alpeko d. z o. z., Ljubljana; Keramična industrija d. d., Liboje; Keramika, Novo Mesto; Granitna industrija, ing. Lenarčič, Josipdol; Granitolom Res, Josipdol; Granitolom Oplotnica, Oplotnica; Granitolom Recenjak E., Sv. Lovrenc na Pohorju; Kamnolom Visole, Slov. Bistrica; Kamnolom Tinje, Sv. Urh pri Slov. Bistrici; Swaty, tovarna umetnih brusov, Maribor; Res A., industrijsko gradbeno podjetje, Ljubljana; Kreda, Radovna pri Bledu; Vodlan E., Dobropolje; Birolla A., Kresnice; Državna žaga (dalje: D.ž.), Črna Mušenik; D.ž., Mislinja; D.ž., Subi dol, Slovenj Gradec; D.ž., Josipdol; D.ž., Viltuš, Selnica ob Dravi; D.ž., Podvelka; D.ž., Brezno ob Dravi; D.ž., (Vrenčur), Marenberg; D.ž., (Zmork), Marenberg; D.ž., (Lešnik), Sv. Lovrenc na Pohorju; D.ž., (Vrenčur), Sv. Lovrenc na Pohorju; D.ž., Slov. Bistrica; D.ž., Oplotnica; D.ž., Poljčane; D.ž., Zreče; D.ž., Solčava; D.ž., Nazarje; D.ž., Velenje; D.ž., Sv. Peter v Savinjski dolini; D.ž., Stahovica; D.ž., (Hajnrihar), Kranj; D.ž., (Hajnrihar), Kokra; D.ž., (Hajnrihar), Škofja Loka; D.ž., Sv. Katarina, (Born), Tržič; D.ž., (Born), Tržič; D.ž., Gorjana, Bled; D.ž., Fortuna, Bled; D.ž., Bohinj; D.ž., Jesenice; D.ž., Bohinjska Bistrica; D.ž., Verd; D.ž., Bistra; D.ž., (Kranjc), Cerknica; D.ž., (Šerko), Cerknica; D.ž., Planina; D.ž., Pudob; D.ž., Ribnica; D.ž., Ortnek; D.ž., Loški potok; D.ž., Grčarice; D.ž., (Zurl), Kočevje; D.ž., (Jakomini), Kočevje; D.ž., Soteska pri Straži; D.ž., Slov. Konjice; D.ž., Selo pri Velenju; D.ž., (Hauke), Šoštanj; D.ž., (Zmauc), Šoštanj; Kanđek, parna žaga (dalje: p.ž.), Ruše; Mulej, p.ž., Bled; Čater I., p.ž., Celje; Kunstelj, žaga (dalje: ž.), Slov. Bistrica; Kostič, ž., Slov. Bistrica; Kopač, ž., Slov. Bistrica; Jonke, ž., Oplotnica; Kračun D., ž., Zreče; Kolenc, ž., Rečica ob Savinji; Potočnik, Mežica; Lesna zadruga, Prevalje; Veržun, Drovograd; Pahernik, Vuhred; Glaser, Ruše; Čas E., Dolže; Jaš E., Mislinja; Tavčar F., Vuzenica; Štern, Rače; Keršič, Hoče; Drava d. d., Maribor; Pokorn, Zreče; Miklavžina, Gornji grad; Klemenšek, Solčava; Bačun, Ljubno; Lesna industrija Tebarje; Borlak Š., Šentjur pti Celju; Humerca, Bohinjska Bela; Impex, Bohinjska Bistrica; Hajnrihar I., Bohinjska Bistrica; Zupanc, Lancovo; Šparovec, Lipnica; Lesna industrija Vintgar, Bled; Pogačnik, Podnart; Virnik, Jezersko; Šimic, Bodovje pri Škofje Loki; Dolenc F., Predvor; Dolenc, Škofja Loka; Gorjanc, Kranj; Milavec A., Dol. vas; Furlan, Logatec; Meden N.V., Begunje; Hodnik in Volk, Logatec; Kunstelj, Logatec; Tršar, Logatec; Premrou F. in sin, Martinjak; Kovač, Stari trg; Matičič, Laze pri Planini; Kunstelj, Goriča vas; Bastar in Arko, Kočevje; Dugolin, Sodražica; Šiška, Straža; Remec in Co., Kamnik; Kavalša, Domžale; Sloga, Struževo pri Kranju; Utensilia, Maribor; Aman A., Tržič; Tovarna upognjenega pohištva, Zbelovo; Tovarna kopit, Sevnica; Gumzelj J., sodarstvo, Celje; Tovarna za impregnacijo les, Hoče; Tovarna igrač, Novo Mesto; Mikolič I., tovarna meril, Slov. Gradec; Tovarna glasbil, Mengeš; Jelačin in Co., Ljubljana; Magra, Ljubljana; Peta d. z o. z., Radeče pri Zidanem mostu; Prva jugosl. tov. podjetnikov, Lokavec pri Rimskih Toplicah; Kemična tovarna Moste, Ljubljana; Tovarna kemičnih izdelkov, Hrastnik; Metalna d. d., Celje; Marx L., tovarna lakov, Domžale; Medič in Zankl, Medvode; Medič in Zankl, Domžale; Jub, Dol pri Ljubljani; Hrovat in Co., Ljubljana; Zlatorog, Maribor; Golob in CO., Ljubljana; Dr. Bohme Ljubljana; Schimmel in Co., Celje; Brauns V., Celje; Pinus, Rače; Akcijska družba za kem. ind., Ljubljana; Zabret in Co., Britof pri Kranju; Dolničar in Ribter, tovarna mila, Ljubljana; Škrob dekstrin, Domžale; Unio, Maribor; Škofjeloška predilnica; Jugobruna, Kranj; Bergman in drug, Celje; Brumen in Thaler, Škofja Loka; Metka, Celje; Jugosvila d. z o. z., Maribor; Jugotekstil d. z o. z., Maribor; Roteks, Maribor; Medic in Miklavc, Medvode; Ogrissig in Themelj, Sv. Peter v Sav. Dolini; Platno, Ljubljana; Sekoteks d. z o. z., Ljubljana; Tekstilindus, Kranj; Vlaj in Co., Ljubljana; Ehrlich A. d. d., Maribor; Tekstilna industrija d. z o. z., Laško; Tovarna volnenih izdelkov, Majšperk; Tekstilana, Kočevje; Pencs J., Novo Mesto; Novoteks, Novo Mesto; Medic I., Novo Mesto; Thoma in Co., Maribor; Mariborska tovarna svile, Atama, Maribor; Štara d. d., Ljubljana; Eyfler F., Ljubljana; Kunc J. in Co., Ljubljana; Zora Maribor; Tovarna nogavic, Ljubljana; Hribar D., Ljubljana; Vidic J., Radovljica, Bohinc in Vogeltnik, Radovljica; Jeglič A., Lesce; Celjske tovarne perila; Cvetič J., Murska Sobota; Šiftar L., Murska Sobota; Kraft O., Slov. Bistrica; Hutter H., konfekcija, Maribor; Industrija platnenih izdelkov d. d., Jarše; Motvoz in platno d. d., Grosuplje; Jugoteks, Žalec; Jugosilc d. z o. z., Mengeš; Pinter A., Maribor; Favorit, Maribor; Tovarna klobukov, Škofja Loka; Predilnica in tkalnica d. d., Maribor; Prah A., Kranj; Coton d. z o. z., Domžale; Prah L., Kranj; Božič A., Kranj; Hribernik in Co. d. z o. z., Ljubljana; Orniš in Mitrovič, Otiški urb; Slavoteks, Kočevje; Jugočeska, Kranj; Lava, Laško; Majdič P., Celje; Tovarna nogavic, Polzela; Ika, Kranj; Iska, Kranj; Savnik V., Kranj; Novak F., Radovljica; Vrhunc M., Bled; Univerzale, Domžale; Zepič in Kovačič, Kranj; Čakš, Ljubljana; Kocjančič, Domžale; Tovarna us-

nja (dalje: T.u.), Št. Lenart; T.u. R. Kolenc, Rečica; T.u. S. Sinigoj, Ljutomer; T.u. K. Vrenčur, Marenberg; T.u. K. Halbert, Maribor; T.u. F. Potočnik, Slov. Gradec; T.u. J. Lavrič, Št. Vid pri Stični; T.u. Runo, Tržič; Trio, Tržič; Ješe B. in Krisper A., Ljubljana; Prešern I., Kranj; Ješe J., Ljubljana; Zorn I., Domžale; Brata Okršlar, Domžale; Knoch, Kranj; Knaflič P., Šmartno pri Litiji; Polak A., Domžale; Polak K., Domžale; Čevljarina Žiri z. z o.j., Žiri; Usnjeni izdelki z. z o.j., Ljubljana; Pivovarna Union d.d., Ljubljana; Gostilničarska pivovarna d.d., Laško; Kanc A., Mengeš; Guzel A., Maribor; Tovarna sadnih sokov in marmelade, Sp. Hudinja; Tovarna olja, Slov. Bistrica; Volk A., Ljubljana; Dr. Oetkerjeva tovarna pec. praškov, Maribor; Benko J., Murska Sobota; Wogerer H., Maribor; Slamič d. z o.z., Ljubljana; Jeras in drug, Ljubljana; Malina, Ljubljana; Potnik in drug, Ljubljana; Majdič F., Domžale; Pekatete, Ljubljana; Zavrtatnik A., Lesce; Sana d.d., Hoče; Kolinska, Ljubljana; Franz L. in sinovi, Maribor; Windisch F., Maribor; Tovarna testenin Franz L., Maribor; Alko, Ljubljana; Battelino A., Ljubljana; Salus d.d., Ljubljana.

Priloga 3: Industrijska podjetja republiškega pomena, nacionalizirana decembra 1946 (seznam ni popoln v kovinski industriji za katero smo dobili le podatke za 11 namesto 12 nacionaliziranih podjetij):

Rudarska združba Jugoruda, Premogovnik Orle, Ljubljana; Premogovnik Vrh, Grabovica; Premogovnik Rinčetovo; Premogovnik Globoko; Črna kaolin; Rudnik barita, Pleše; Knez in Pacchiaffo, Celje; Jugoslovanski Metro, Maribor; Jakša in Co, Ljubljana; Sava, Jesenice; Seta, Tacen; Pogačnik A., Ruše; Globočnik K., Tržič; Pontos, Maribor; Rebek I., Celje; Lajovic, Ljubljana; Kiefer H., Sv. Lovrenc na Pohorju; Sloga, Struževno pri Kranju; Združene opekarne, Ljubljana; Opekarna Sodin, Ljubetna pri Celju; Keramika, Novo Mesto; Granitolum Res, Josipdol; Granitilo Oplotnica; Granitolum Recenjok E.; Kamolom Visola, Slov. Bistrica; Kamolom Tinje, Sv. Vrh pri Slov. Bistrici; Kreda, Radovna; Vodlan E., Dobropole; Birola A., Kresnice; Jelačin in Co., Ljubljana; Peta, Radeče; Prva jug. tovarna podpetnikov, Rimske Toplice; Lesna industrija Teharbe; Metalna, Celje; Jub, Dol pri Ljubljani; Zabret in Co., Britof pri Kranju; Dolničar in Richter, Ljubljana; Škrob dekstrin, Domžale; Medič in Miklavc, Medvode; Platno, Ljubljana; Tekstilindus, Kranj; Tekstilna industrija Laško; Medič I., Novo Mesto; Stora, Ljubljana; Bohinc in Vogeltnik, Radovljica; Jeglič A., Lesce; Industrija platnenih izdelkov, Jarše; Jugofilc, Mengeš; Predilnica in tkalnica, Maribor; Prab A., Kranj; Cotton, Domžale; Prab L., Kranj; Božič A., Kranj; Hribernik, Ljubljana; Ornik in Mitrovič, Otiški vrh; Jugočeska, Kranj; Novak F., Radovljica; Vrhunc M., Bled; Universale, Domžale; Žepič in Kovačič, Kranj; Čaks V., Kranj; Ogrisseg in Themel, Sv. Peter v Savinjski dolini; Oto Kraft, Slovenska Bistrica; Lava, Laško; Tovarna nogavic, Polzela; Ika, Kranj; Iskra, Kranj; Savnik V., Kranj; ing. Savnik V., Kranj; Motvoz in platno, Grosuplje; Slavoteks, Kočevje; Kocjančič, Domžale; Trio, Tržič; Prešeren I., Kranj; Knoch, Kranj; Pollak A., Domžale; Pollak K., Domžale; Ješe B., Ljubljana; Ješe J., Ljubljana; Gostilničarska pivovarna, Laško; Jeras in drug, Ljubljana; Malina, Ljubljana; Majdič F., Domžale; Pekatete, Ljubljana; Sana, Hoče; Kolinska, Ljubljana; Potnik in drug, Ljubljana; Zavrtatnik A., Lesce; Alko, Ljubljana.

Jože PRINČIČ

THE NATIONALISATION OF PRIVATE INDUSTRIAL AND MINING COMPANIES

IN SLOVENIA IN 1946

S u m m a r y

In the territory of the People's Republic of Slovenia the nationalisation of private industrial enterprises took place in the first half of December 1946. The Nationalisation Law of December 5, 1946, should have covered around 370 companies that had been proclaimed in the same year »enterprises of general national or republican significance«. In fact, no more than 130 industrial enterprises were nationalised that had not been nationalised by the beginning of December 1946 under the laws that entailed a punishment of permanent or temporary confiscation of property. This nationalisation, known also as »the first nationalisation«, encompassed all of the most important (in technological and financial terms) industrial companies in the territory of the PR of Slovenia.

The law recognised the right of the owners of nationalised enterprises to compensation. However, the authorities at that time considered such compensation to be unnecessary and an unjustified burden, therefore the process of nationalised property valuation was stalled (the rules governing the process of determi-

ning the value of nationalised property were passed as late as the end of 1947, therefore the courts could not start their procedures before 1948). Furthermore, the then authorities eventually prohibited the relevant municipal bodies from settling the applications for compensation for nationalised property.

ZGODOVINSKI ČASOPIS

glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije
osrednja slovenska historična revija

Zgodovinski časopis (ZČ) objavlja rezultate proučevanja zgodovine slovenskega naroda in slovenske zemlje, študij splošnih in specialnih vprašanj zgodovine sosednjih narodov in srednjeevropskega prostora, obče zgodovine, pomožnih zgodovinskih ved, teorije zgodovine ter pouka zgodovine. ZČ objavlja razprave in krajše zapise, predavanja s kongresov in diskusijske prispevke iz vseh obdobjih zgodovine od najstarejših dob do današnjih dni, prepuščajoč pri tem nadrobnejše obravnavanje posebnih panog, obdobji, problemov in območij drugim slovenskim historičnim revijam. ZČ poroča o kongresih in simpozijih, delovanju strokovnih društev, o razstavah in kritično vrednoti nove zgodovinske publikacije. Vlogo referalne revije ZČ opravičuje tudi z objavljanjem slovenskih zgodovinskih bibliografij in s predstavitvami slovenskih zgodovinarjev. V zadnjih letih kar petino razprav za ZČ prispevajo zgodovinarji, ki se zunaj meja Republike Slovenije posvečajo proučevanju slovenske zgodovine. V tujino gre tudi znaten del naklade revije, ki je zdaj dosegla 2000 izvodov.

Ob štirih rednih zvezkih posameznih letnikov je uredništvo **postopoma ponatisnilo** skoraj vse starejše, že razprodane zvezke revije, ki je tako dostopna tudi mladim generacijam historikov in ljubiteljev zgodovinskega branja. V Zbirki Zgodovinskega časopisa je doslej izšlo devet zaokroženih razprav in zbornikov o posameznih vprašanjih slovenske preteklosti.

Zgodovinski časopis in publikacije iz njegove zaloge lahko nabavite ali naročite **na upravi ZČ**: Ljubljana, Aškerčeva 12/I (oddelek za zgodovino Filozofske fakultete), tel. (061) 150-001 int. 210.